

Böner som faller till marken

SEMA KAYGUSUZ

Böner som faller till marken

Översättning Ulla Bruncrona

ERSATZ

© Doğan Kitap, 2006

© Ersatz, Stockholm 2012

Originaltitel Yere Düşen Dualar

Översättning från franska Ulla Bruncrona

Redaktör Anna Bengtsson

Korrekturläsare Ola Wallin

Omslag Håkan Liljemärker

Grafisk form & sättning Ola Wallin

Tryck Spindulys, Litauen 2012

ISBN 978-91-86437-05-3

Översättningen har finansierats med
stöd från turkiska Ministeriet för kultur
och turism (TEDA-projektet).

www.ersatz.se

FÖRSTA DELEN.

Vin

RYKTET

Vad hade det blivit av mig ifall det inte gått rykten om mig? Hela min uppenbarelse är frukten av öbefolkningens ohämmade fantasi. De här människorna har jag att tacka för min fåmäldhet, för mitt överdrivna, motstridiga kroppsspråk, men framför allt för min skugga, som stiger ur tidernas dunkla djup och som avtecknar sig på nuets filmduk. Här har de skapat mig ord för ord, centimeter för centimeter.

För fyra år sedan var ryktet så vida spritt att det trollband alla människor. Det var en solig, lugn och stilla dag i september. Att den var lugn och stilla vill jag särskilt framhålla. Här lever vi nämligen högst tjugo dagar om året utan blåst. Rösterna försvinner för det mesta långt bort. De kristalliseras innan man hör dem. För att förstå varandra vänder vi ryggen mot vinden. Men denna septembermånad nådde orden fram och meningarna var tydliga. För övrigt fylldes luften av ett öronbedövande oväsen. Sommarsången avslutades och turisterna reste hem, lastade med mängder av vinlådor, vidjekorgar och flaskor med olivolja, de trängdes på färjan och förvandlade kajen till en marknadsplats. Vi öbor blev ensamma igen. Vinskoriden var nyss avslutad och druvplockarna hade börjat ge sig av, bara den sura lukten dröjde kvar på gatorna. Trots allt liv och all rörelse var det för mig en helt vanlig dag.

Halv nio hade jag öppnat biblioteket, kokat te på det lilla fältköket och löst korsord vid mitt arbetsbord fram till klockan tolv. Jag ordnade aldrig böckerna. Mitt bibliotek är en sorts

begravningsplats för böcker. En livlös plats utan läsare. Med undantag för skolelever som gör sina läxor här kommer ingen hit på vintern. Huset är en enkel rektangel, som byggts under republikens första år, och liknar ett hundraårigt gravkapell övervuxet med murgröna – ärggröna ljusstrålar silar in genom fönstren på fasaden. Redan innan man går in leds tanken till en sorg inkapslad i ett hårt skal. På ön är väggarna alla lika tunna och släpper genom allt. Det går inte att gömma sig. Röster och förnimmelser blandas samman särskilt när det inte blåser.

Ett kort med texten »Jag intygar att lådorna i denna möbel inte innehåller något hemligt dokument« hade fästs vid bordet, som ända tills ryktet spreds var det enda vittnet på jorden till den sorg jag plågades av under min åttaåriga tjänst. På den tiden var jag förtrogen med två förlopp. Det ena, att lederna mister sin smidighet, det andra, att ett gulnat papper smulas sönder av sig självt . . . Här i detta ynkliga stadsbibliotek utan ljus höll jag på att ruttna bort bland möglande papper. I den tilltagande fukten vid tolvtiden ansattes jag av genomskinliga, knappt urskiljbara kvalster och klådan gjorde mig galen. För detta stora folk som förökade sig på boksidorna var det tydligt inte nog att inta hela biblioteket. Det ville även kallas på mig och gick till stort angrepp. Det blev olidligt och mot min vana gick jag ut och åt lunch.

Öborna ser mig sällan ute mitt på dagen. På vägen mot te-trädgården i centrum började hantverkarna som långeleddes utanför sina verkstäder, de gamla som fördrev tiden på balkongen och kvinnorna som samlats ute på gatan att prata.

Alla stirrade på mig med medlidsamma blickar. Ingen frågade mig något, ingen brydde sig om hur far mårde. Jag köpte en giffel med vallmofrön i bageriet. Utan att se på mig tog bagaren emot slantarna och stack dem i fickan på den grå arbetsrocken. Jag fortsatte till mataffären och bad om två skivor smältost. Muzaffer Kardeş stod på vakt bakom disken, lurade som en spindel i sitt nät, och tog tid på sig innan han plockade fram den guldgula smältosten ur kylskåpet. Så här betedde sig människor som var trötta på varandra. Samtidigt blev den ovanliga, om inte skrämmande tystnaden påtaglig. Det var en avsiktlig tystnad jag ställdes inför. Ingen var intresserad av om jag hade hört något från mor, om jag hade tagit far till läkaren eller vilka druvor från våra odlingar jag hade sålt till fabriken. Det var tydligt att det spritts ett rykte om mig, någon obehaglig historia som nått öns centrum, men som jag själv ännu inte fått kännedom om.

I vanliga fall skulle människorna ha hejdat mig för att fråga hur det egentligen förhöll sig, skällt ut mig, kommit med goda råd och sedan tillfälligt dragit sig undan. Nu var de däremot mistänksamma och kyliga. Den tystnaden känner jag väl till. Den liknar ett stumt blodbad. Man utsätts inte för fientlighet, hat eller angrepp i någon form, men man förvisas till ensamhet som blir stenhård allteftersom dagarna går. Ryktet om mig måste ha varit mer än oroväckande, för min kropp, som ingen på många år hade lagt märke till, stod plötsligt i fokus. Den var lika närvarande som gudinnestatyn mitt på ön. En skrämmande bronskvinna med tom blick och generösa

bröst, som sträckte armarna mot mig. Hon väntade på att jag skulle krypa upp i hennes famn, för hon ville sluka mig. Andra måste ha upplevt henne som jag, för det var aldrig mer än fyra fem människor som satt på bänkarna framför henne. Den misstrogna tystnaden växte runtomkring mig och även jag förvandlades till brons. Men det handlade om en sorts brons bortom bronzen. På huden kände jag den flytande blandningen som stelnade mot min vilja. Alla tittade på mig och varje blick formade mig. Jag var dömd att låta mig formas och kunde inte röra mig.

Då jag uthärdat blickarna några dagar sökte jag upp Latife Keşal. Medan jag gick mot hennes hus, där ingen satte sin fot, anade jag inte att jag skulle få svårt att klara mig utan henne.

Latife Keşal var den enda zigenerskan på ön som var stolt över att vara zigenare. Hennes hy var mandelfärgad och rösten ovanligt djup. Hon bildade långa meningar med cigaretten hängande mellan läpparna, och i ögonen, som kisade för rökens skull, glimmade det till på ett skräckinjagande sätt. För det mesta såg jag henne bara en gång om dagen då hon efter böneutropet på kvällen gick till mataffären. Med en liten flaska raki inpackad i tidningspapper pratade hon en stund på hemvägen med folk hon mötte och fick höra färskas nyheter. Hon vaggade de breda höfterna på ett sällsamt utmanande vis. Genom att framhålla att hon var änka hade hon fått oss att glömma att hon också var kvinna. När hon rörde sig var det som om döda män hade tittat fram under hennes kjolfållar. Jag sökte upp henne för att hon både mindes allt och strunta-

de i allt. Därför samlades öns alla hemligheter hos Latife, där de blev normala och oviktiga och löstes upp i intet. Hon ensam förmådde förklara vad som försiggick omkring mig, bara någon av hennes sort, som genom sin djärvhet hade kommit längre än andra . . .

När jag öppnade dörren slog en vidrig stank emot mig. En blandning av anis, kattpiss och förruttnelse. Jag höll andan och väntade på att hon skulle be mig stiga på. Hon tog mig till trädgården bakom envåningshuset, anvisade mig en kudde som katterna hade rivit sönder och bjöd på ett glas raki. Det fanns katter överallt. En stam rovdjur som alla såg olika ut. De hoppade upp på bordet, trampade på tallrikarna med *mezze* och klängde överallt. Var jag än satte ner handen blev den full med katthår. Det kliade konstigt i strupen . . . jag ångrade bitert att jag hade kommit hit och ansträngde mig att svara på hennes meningslösa frågor.

»Hur går det med ditt arbete?»

»Det är lugnt som vanligt.«

»Har du hört något från din mor?»

»Nej.«

»Är hon inte död?»

»Om hon var död skulle vi ha fått veta det.«

»Väntar din far fortfarande?»

»Ja, det gör han.«

»Dricker han ännu?»

»Ja.«

Latife Keşal rökte sin cigarrett och stirrade på mig med ett grymt leende. Hon lyfte glaset och genom att höja på ögonbrynet bjöd hon mig att dricka min raki. Jag tog en klunk men fick inte ner den. Drycken var vedervärdig, den var som ett gift. Glaset var alldeles klibbigt. Allt var smutsigt, fläckigt och täckt med flera lager fett. Men om jag inte drack skulle hon inte säga ett ord. Jag rodnade mot min vilja. En sur smak brände gommen och gav mig kväljningar. En klunk till . . . När hon tände ljuset i trädgården störtade jättelika flugor över oss. Tomatsalladen försvann snabbt under flugmolnet. Fimparna på marken, matkopporna med ruttnande rester, skal som skräpade lite här och där gav en lust att bränna upp alltsammans. Genom all denna smuts visade Latife Keşal sin likgiltighet för ön, och så länge jag själv inte hade integrerat smutsen kunde jag inte tala med henne. Den bästa lösningen var att dricka mig full. Efter det tredje glaset blev Latife van vid mig. Som man vänjer sig vid en ny kattunge. Jag däremot fick inte fram de frågor som gnagde inom mig. Till slut bestämde hon sig för att sluta plåga mig och frågade om jag ville ha en kopp kaffe. Jag hade uthärdat så här långt, jag kunde gott uthärda lite till. »Ja tack«, sade jag, »med socker.« »Jag ska spå dig«, tillade hon, som om hon givit en gåva. »Okej«, sade jag. Därefter kändes Latifes smuts inte främmande mer. Att smutsa ner sig, tänkte jag för mig själv, måste vara som att leva på ett annat tidsplan.

Hon måste ha ett glas innan hon kunde börja och tillsatte vatten så att vätskan blev vit som dimma. Om hon inte avnjöt sin raki klunk för klunk kunde hon inte tyda kaffesumpen. Hon funderade en lång stund och talade sedan om en folksamling.

»En hop varelser har samlats någonstans och viskar om ditt och datt. En skock monster till hälften människor, till hälften djur . . . Här finns män med horn och kvinnor med svans. De har mötts i helvetet. Deras andedräkter flyter samman till ett svart moln. De bereder dig ett fruktansvärt öde. Deras tankar har spritts i luften och du omges av förgiftade ord. Varje ord tynger på dina axlar.

Du har en man i dina armar. Äldre än du. Han har för länge sedan fyllt femtio. Han har en stor mage, tjockt hår och ett fylligt ansikte. Han har ena foten i graven och stöder sig på dig. Ni sitter mittemot varandra. Mannens tunga har blivit så lång att den har rullat sig kring din hals. Du kommer inte loss. Ni är båda nära döden. Det är svårt att se vem av er som ska dö. Ni har gripit varandra om strupen. Din avsikt är inte att döda honom, men det är som om du blev tvungen. Du har en kniv i handen och ska precis hugga till.«

Innan Latife Keşal hunnit sätta ner koppen for jag rasande upp och stötte huvudet i glödlampan. Katterna runt oss som halvsov störtade bort. Varje vrå av trädgården var upplyst. Latife Keşals ögon glittrade av nyfikenhet.

Jag knöt nävarna och vrålade: »Kan det vara möjligt? Kan en människa ta livet av sin far?«

BERÖRINGAR

Då jag lämnade Latife Keşals hus, kändes det som om jag fallit ner i en avgrund och nu klättrade upp därifrån i natten. All stank var som bortblåst. Kvällen svepte in mig i sitt brus. Tankarna strömmade genom hjärnan i det skimrande mörkret, jag ville springa till hamnen, besöka alla barer och så snart jag funnit far skrika så att alla kunde höra: »Å, pappa lilla! Kära lilla pappa! Du är den enda familj jag har . . . Hur skulle jag kunna ta livet av dig?«

Vilken glasklar dementi hade det inte varit, rakt i ansiktet på dem som anklagade mig! Jag hade förvirrats av ryktet och hade svårt att fatta vad som egentligen skedde inom mig. Så långt gick det att jag, medan jag vandrade på de trånga gatorna ner mot hamnen, såg scener för min inre syn. Där dödade jag verkligen min far. Jag brände honom med skållhett vatten och sprättade upp bröstet på honom med kniv. Medan jag höll på med allt detta saktade jag stegen. Utanför husen satt kvinnor och åt solrosfrön. De förstummades av skräck, som om de sett samma bilder som jag. Jag granskade händerna i ljuset från en gatlykta. De var små, rena, de tillhörde inte mig och uttryckte två motsatta idéer. Den ena försvarade i en ynkelig gest kärleken till min far, medan den andra hotfullt sänkte sig över honom. Jag var utom mig, mindre över ryktet än över att en sådan fasansfull historia kunde vara trovärdig. Folk ansåg tydligen att jag kunde begå ett mord av det allra lömskaste slag. Och värst av allt var att jag själv genast vande mig vid tanken.

Det var klart att även jag hade låtit mig förledas av skvallret, som fick oss att glömma enformigheten på ön. Utan ryktena som spreds ungefär var tredje månad kunde vi inte undgå vår obeskrivliga leda. De var mer eller mindre kränkande, lögner för det mesta, och handlade ofta om en ung man eller en ung kvinna, som då primitiva stammar offrade en av de sina åt gudarna. Föregående period var slut och det var uppenbart att jag nu stod i tur. Men ett rykte måste också vara lite roande. Min historia varslade däremot om en tragedi som ön aldrig förr hade upplevt. Jag var alltså ensamare än någon annan. Mer ensam än de människor som bär ensamhetens omisskännliga pansar. Den som talar i antydningar, uttrycker vad han vet om sig själv. Det man inte bär inom sig själv ser man inte hos andra. Även om människorna utåt visade varandra fientlighet fanns här dolda broderliga band. Öns invånare hade alla sin del i skulden, men den projicerades helt på mig. Det var meningslöst att kämpa emot, jag måste ge mig till tåls till nästa skvaller, vänta på att bli bortglömd, eller visa upp fars döda kropp.

Den kvällen fann jag far på Eşbers bar. Att levern var i dåligt skick kunde man se i hans ansikte. Hakan hade sjunkit ner, han var utmattad av allt prat och allt drickande. Först hade jag svårt att förstå vad han och vännerna kunde tala om. Om man undantar några avlägsna år i värnplikten, hade de levt hela sitt liv tillsammans. Vad kunde de diskutera i den trista stämningen kring restaurangbordet – gamla män som hade omskurits i samma sommarträdgård, gift sig i samma sal, arbetat på samma gata och nu bodde grannar med var-

andra? Men när jag insåg att de började träffas vid en tid då de alla hade drabbats av stora olyckor, kunde jag ana vad det handlade om. Onsdagsmiddagarna på Eşber hade inletts då Ilias Ritsos, hade förlorat sina pengar på börser och tvingats sälja vinodlingarna för en spottstyver, då Riza Filiz förälskat sig i sin styvdotter och skämdes för att han var kär och då mor hade lämnat hemmet. Varje onsdag visade de tre männen varandra sitt medlidande och gav näring åt varandras klagan och upprördhet. Andra dagar skimrade smärtan som en sällsamt skön briljant. Ni kan nog föreställa er hur ett häftigt lidande som vill komma till uttryck märker ett ansikte. Att underhålla olyckliga känslor skänker även en svårförklarlig njutning. Männens reaktioner ansågs berättigade och odrägliga karaktärsdrag förvandlades till små förlåtliga brister. Ilias Ritsos, Riza Filiz och Kutsi Karaca, min far, kunde gott vara otrevliga, opålitliga och outhärdliga, de hade uppnått en skyddad ställning på ön genom skamlig kärlek, otur och en hustru som avvikit.

När jag steg in i baren möttes jag av en iskall tystnad under zinktaket. Små grupper av trötta män satt vid bord intill varandra bland räkskal, fiskben och vissnade sallatsblad, de lutade sig över de fettfläckade glasen och lyssnade till orientalsk underhållningsmusik. På väggarna hängde döda havsdjur. Förtorkade sjöstjärnor, svampar och en jättelik haj . . . Jag såg dem alla i ögonen. De visste. De var övertygade om att jag skulle döda min far. Även Yorgos stirrade misstänksamt från sitt hörnbord. Far tittade besvärat ner och fyllde på sitt glas. Ett sätt att säga: »Ett sista glas innan vi går.« Han visste alltså

ingenting. Han hade fortfarande samma eländiga sätt att beveka. Jag blev verkligen förvånad. Att far var ovetande var ett sannskyldigt under. Jag trodde nästan att han bar ett osynligt harnesk som skyddade honom för ryktena på ön.

Jag sade »nästan«, för här får antagandena ett betydligt stadigare fäste än på fastlandet. De störtar in och skakar om människan. De är följden av en slump, även då de grundar sig på villfarelse och överdrift. Fast här på ön har slumpen större tyngd. Det beror troligen på att vi lever mitt i havet och vid varje storm, varje flodvåg, varje jordskalv och varje syndafloed . . . ställs öga mot öga med den obändiga naturen. Om vardagslivet rubbas utvecklas händelsen genast till någonting förskräckligt. Men vid sidan av tragedier, som påverkar vår tillvaro på djupet, finns det små obetydliga företeelser, som dyker upp i smyg. Och de kan skapa stora övertygelser . . .

En gång hade jag till exempel ett snyggt födelsemärke i högra ljumsken. Det var verkligen fint. Det var en liten ore-gelbunden rödbrun fläck på min vita hud. Den gav mig hopp om att bli en fantastisk kvinna. Den betydde att jag skulle bli mer kvinna än alla andra kvinnor på ön. En dag när jag plockade timjan med Yorgos, jag tror jag var elva, visade jag honom mitt födelsemärke. Han frågade om han fick röra vid det och jag svarade ja. Då förde han skrämnd ett försiktigt pekfinger över fläcken, som om han ville undvika att skada den. Jag kände en svag värme . . . en sällsam erfarenhet, ett slags förlikning mellan kropp och själ. Det var framför allt Yorgos sätt att röra vid mig som jag tyckte om och att han ansträngde sig att inte blinka när han sträckte ut fingret. Då skedde något

oväntat. Jag upptäckte det nästa dag när jag gick på toaletten. Mitt märke hade försvunnit utan att lämna minsta lilla spår. Några dagar senare återfann jag det i min vänstra handflata. Strax under hjärtlinjen – en blandning av smuts och choklad . . . Innerst inne var jag arg på Yorgos. Det var som om han hade stulit mitt vackraste smycke och sedan gripits av ånger och satt det tillbaka på fel ställe. På en plats där alla kunde se det . . . Den dagen blev jag hans fånge. Medan han blev äldre förvandlades den avskyvärda skuldkänslan som speglades i hans ansikte till en härsklysten sensualitet. Sent på kvällen när far var på krogen stod han helt fräckt utanför vårt hus, och innan jag ens öppnat dörren hade han knäppt upp skjortan. Han älskade mig inte, men ville ändå inte släppa mig fri. Vad jag har berättat är förmodligen en ren slump. Självklart kan vissa födelsemärken plötsligt uppträda och försvinna. Men de kunde också förändra relationen mellan Yorgos och mig. Om fläcken i ljumsken inte hade stulits, vet jag inte hur min kvinnlighet hade utvecklats. Som sagt hade jag inget annat val än att nära mig med blind tro. För här på ön kan ingen förändras utan tillåtelse.

När jag hämtade far i baren den kvällen kom Yorgos emot mig. Han uppträdde på ett kaxigt sätt som jag inte var van vid och log överlägset. »Gå din väg«, sade han, »det är jag som ska ta hem din far.« Det påminde mig om de dagar då han kastade sig över mig med hela sin tyngd. Andra gånger skulle jag ha lyssnat på honom och lydigt gått hem. Men nu visste alla att jag hade blivit farlig. »Kommer inte på fråga«, sade jag, »jag

går inte härifrån utan far!« Yorgos tog två steg bakåt. Han kände den mordiska kraften bakom mina ord och blev förvirrad, nästan som om jag hade stått naken och utmanande framför honom. Med ens kände jag mig stark och insåg hur effektivt hotet var. Utan att ha utgjutit en enda droppe blod hörde jag redan till öns våldsverkare!

Jag sköt undan Yorgos, gick närmare far, satte händerna i hans armhålor och lyfte upp honom. »Du har druckit tillräckligt nu!« Han orkade inte göra motstånd. Jag klädde varsamt på honom kavajen som hängde på stolsryggen. »Du dryper av svett, utan kavaj kommer du att frysa . . . « Om det var omtänksamt eller myndigt var svårt att avgöra. Var jag hans dotter eller dödsängeln Azrael, det kunde ingen egentligen veta. Jag tog avsked av alla och släpade med mig min far. När jag gick ut vände jag mig om och tillade: »Tänk på att man väntar på er därhemma, stanna inte för länge . . . «

Vi tog en genväg genom parken, för att slippa gå längs hamnen. Far muttrade och mumlade oavbrutet. När vi hunnit till Çinarlis teträdgård hejdade vi oss en stund för att hämta andan. Klockan var en bit över midnatt och förutom en glödlampa som lyste därute var allting släckt. Süha Melek satt ensam i dystra tankar i det starka skenet från lampan. Huvudet hade sjunkit ner mot bröstet och röken från cigaretten, som han hade i handen, steg i slingor. Vi gick förbi på nära håll och han vände sig inte ens om för att se på oss. Kanske hade han inte märkt oss? Vi hade inte kommit långt därifrån när far började luta sig mot mig. Jag klarade inte av hans tyngd och ropade. »Süha, snälla! Kom och hjälp mig!« Jag vände

mig om men Süha satt helt försjunken i sig själv. Han stödde huvudet i händerna, tittade ut i luften och hörde mig inte.

Vi kom i alla fall hem så gott det gick. Mina armar hade domnat av tyngden. Först satte jag far bekvämt i soffan, sedan kokade jag ett örtte med honung och masserade hans rygg med stålörtsolja. När jag såg att hans underkläder blivit gula tog jag fram rena. Även om han var van vid att man rörde vid honom hade han svårt att underkasta sig en sådan omsorg. Han sköt undan mig flera gånger. Sedan dröjde det inte länge förrän han slumrade i soffan. Då gick jag in i hans rum och bytte lakanen, som gav ifrån sig en fruktansvärd stank. Jag öppnade fönstret och tömde de bräddfylla askkopporna. Rummet fylldes med frisk luft. Jag plockade upp de smutsiga lakanen vid sängfoten. Därefter tog jag fram ett rent bomullstäck med stickningar. När far hade lagt sig såg han förundrad ut. Jag lade täcket över honom och viskade några ömma ord i hans öra.

»I morgon ska jag koka jasminte och raka dig innan jag går till arbetet. Du ska ta på dig en vit skjorta. Jag ska borsta dina skor. Du ska få se att du kommer att känna dig som en ny människa.«

Fars trötta ögon slöts sakta. Han var berusad och oförmögen att förstå vad jag sade. Några minuter senare föll han i djup sömn och snarkade fruktansvärt. Jag iakttog honom fram till morgonen. Jag såg hur han lade armen under huvudet, hur han muttrande kliade myggbetten. Han var försvarslös när han sov. Läpparna hängde och bröstet var blottat för vilka faror som helst. Jag tyckte om att se honom avväpnad.

Jag var dödstrött och lade mig på sängen utan att klä av mig. Jag var så upprörd av kommentarerna som fälldes om mig att jag inte kunde sova. Jag kastade mig i sängen, våt av svett. Precis då jag höll på att somna hörde jag en röst på avstånd som jag kände väl. Ett genomträngande skrik . . .

Ropet som genljöd talade om en gudsdöm, om en prövning som sänts från ovan.

»Osman! Osman, vakna! Din son har dött en gång till!«